

Cyflwyniad

Diffiniwyd Chwythu'r Chwiban fel a ganlyn:

'the disclosure by an employee or professional of confidential information which relates to some danger, fraud or other illegal or unethical conduct connected with the work place, be it of the employee or his/her fellow employees'

(Canllawiau Public Concern at Work Guidelines 1997).

Darperir diogelwch statudol i gyflogeion sy'n chwythu'r chwiban gan **Ddeddf Datgelu Er Lles y Cyhoedd 1998 ("PIDA")**. Mae'r Ddeddf yn diogelu cyflogeion rhag erledigaeth os gwnânt ddatgeliad a ddiogelir o dan ystyr y Ddeddf ac yn codi'u llais yn erbyn ymddygiad neu arfer o fewn yr ysgol a allai fod yn anghyfreithlon, yn llwgr, yn amhriodol, yn anniogel neu'n anfoesegol neu sy'n gyfystyr â chamymddygiad. Cyflwynodd **Deddf Menter a Diwygio Rheoleiddio 2013** ddiwygiadau i PIDA, a hynny'n cynnwys ailddiffinio datgeliad gwarchoddedig na ellir ei wneud bellach ond os bydd er lles y cyhoedd.

Mae'r polisi hwn yn gymwys i holl staff yr ysgol gan gynnwys staff amser llawn a rhan amser, achlysurol, dros dro a dirprwyol ac i unigolion sydd ar brofiad gwaith yn yr ysgol.

Nodau a Chwmpas y Polisi

Mae'r corff llywodraethu wedi ymrwmo i gynnal safonau uchel ym mhob agwedd ar yr ysgol a bydd yn trin chwythu'r chwiban fel mater difrifol. Yn unol ag ymrwymiad y corff llywodraethu i fod yn agored, yn gywir ac yn atebol, anogir aelodau'r staff i adrodd am bryderon; bydd y rhain yn cael eu cymryd o ddifrif, ymchwilir iddynt a chymerir camau priodol mewn ymateb i hynny.

Dyma nodau'r polisi:

- rhoi hyder i aelodau staff o ran mynegi pryderon am ymddygiad neu arfer a allai fod yn anghyfreithlon, yn llwgr, yn amhriodol, yn anniogel neu'n anfoesegol neu sy'n gyfystyr â chamymddygiad neu'n anghyson â safonau a pholisïau'r ysgol, fel eu bod yn cael eu hannog i weithredu ar y pryderon hynny
- darparu trefn benodol i aelodau staff fynegi pryderon
- sicrhau bod aelodau staff yn cael ymateb i'r pryderon y maent wedi'u mynegi ac adborth ar unrhyw gamau a gymerwyd

- cynnig sicrwydd y caiff aelodau staff eu diogelu rhag dial neu erledigaeth am gymryd camau i chwythu'r chwiban er lles y cyhoedd ac o fewn ystyr PIDA.

Mae'r polisi hwn yn cynnwys chwythu'r chwiban ynglŷn â honiadau o:

- ymddygiad anghyfreithlon
- camweddau o ran cyflawni prosesau statudol neu brosesau eraill
- peidio â chydymffurfio â rhwymedigaeth statudol neu gyfreithiol
- camweinyddu, camymddwyn neu arfer gwael posib
- materion iechyd a diogelwch gan gynnwys peryglon i'r cyhoedd yn ogystal â pheryglon i ddisgyblion ac aelodau staff
- gweithred sydd wedi achosi neu sy'n debygol o achosi perygl i'r amgylchedd
- camddefnyddio awdurdod
- defnyddio cyllid cyhoeddus neu gyllid arall heb awdurdod
- twyll neu lygredd
- torri rheoliadau neu bolisiau cyllidol
- cam-drin unrhyw berson
- gweithred sydd wedi achosi neu sy'n debygol o achosi perygl corfforol i unrhyw berson neu sy'n berygl o achosi difrod difrifol i eiddo'r ysgol
- cam-drin aelodau staff neu ddisgyblion yn rhywiol, yn gorfforol neu'n emosiynol
- gwahaniaethu neu ffafrio'n annheg
- digwyddiadau neu weithredoedd hiliol neu aflonyddu hiliol
- unrhyw ymdrech i rwystro datgelu unrhyw un o'r materion a restrir.

Ni fwriedir i'r rhestr uchod fod yn un hollgynhwysfawr a gall fod materion eraill a allai gael eu trin o dan y polisi hwn.

Mae'r Ddeddf Datgelu er Lles y Cyhoedd yn amlinellu hawliau a rhwymedigaethau statudol llawn aelodau o'r staff sy'n dymuno chwythu'r chwiban. Lle nad yw aelodau o'r staff yn sicr am unrhyw un o ofynion y Ddeddf dylent geisio cyngor pellach gan y canlynol: elusen annibynnol yw Public Concern at Work sy'n rhoi cyngor yn rhad ac am ddim i'r rhai hynny sy'n dymuno mynegi pryderon am dwyll neu gamymddygiad difrifol arall (ffôn 0207 404 6609 neu www.pcaaw.co.uk). Gallai aelodau o'r staff gysylltu hefyd â'u hundeb llafur neu Adnoddau Dynol Gwasanaethau Dysgu Cyngor Sir Ceredigion am ragor o gyngor.

Gwarchod rhag Dial, Aflonyddu ac Erledigaeth

Ni fydd y corff llywodraethu'n goddef aflonyddu neu erlid aelodau o'r staff pan fo materion yn cael eu codi'n unol â darpariaethau'r Ddeddf Datgelu er Lles y Cyhoedd. Bydd unrhyw aelod o staff sy'n erlid neu'n aflonyddu aelod o staff, o ganlyniad i'r ffaith iddynt fynegi pryder yn unol â'r polisi chwythu chwiban, yn cael ei drin yn unol â gweithdrefn disgyblu staff a/neu weithdrefn achwyniadau'r ysgol.

Mae'r Ddeddf yn gwarchod gweithwyr dan amgylchiadau lle gellir categoreiddio eu datgeliad yn ddatgeliad a ddiogelir, h.y. lle bo'r datgeliad er lles y cyhoedd. Dan y Ddeddf byddai'n annheg fel mater o drefn ddiswyddo neu wneud unrhyw weithiwr/aelod o'r staff yn ddi-waith oherwydd iddo wneud datgeliad a ddiogelir; a byddai'n anghyfreithlon gwneud iddo ddioddef unrhyw niwed arall, fel diraddiad neu ddirwy. Yn achos

gweithredu o'r fath mae gan Dribiwnlys Cyflogaeth y grym i orchymyn adfer, ailgyflogi neu i orchymyn talu iawndal i hawlwy'r llwyddiannus.

Cyfrinachedd

Mae'r corff llywodraethu yn cydnabod y gall aelodau'r staff fod eisiau mynegi pryderon yn gyfrinachol a bydd yn gwneud ei orau glas i osgoi enwi aelodau'r staff sy'n mynegi pryder ac nad ydynt am i'w henwau gael eu datgelu. Fodd bynnag, gallai ymchwilio i'r mater ddatgelu ffynhonnell yr wybodaeth; ac efallai y bydd angen datganiadau gan yr aelod staff fel rhan o'r dystiolaeth, a byddai hyn yn cael ei weld gan yr holl bartion sy'n ymwneud â'r achos. Os bydd yr archwiliad yn arwain at erlyniad mae'r chwythwr chwiban yn debygol o gael ei alw i roi tystiolaeth yn y llys.

Ni fydd y corff llywodraethu'n rhoi unrhyw bwysau ar aelodau o'r staff i roi eu henwau a bydd yn rhoi ystyriaeth briodol i fwrw ymlaen ag ymchwilio i'r mater ar sail honiad dienw.

Honiadau Dienw

Lle bynnag y bo hynny'n bosibl dylai staff roi eu henwau wrth honiadau - mae pryderon dienw'n llawer llai grymus. Er hynny, bydd honiadau dienw'n cael eu hystyried dan y drefn chwythu chwiban hon, yn arbennig pryderon a fynegwyd am les plant. Mewn perthynas â phenderfynu a fydd gweithredu ai peidio ar sail honiad dienw, bydd y corff llywodraethu'n cymryd y ffactorau canlynol i ystyriaeth:

- difrifoldeb y mater a godwyd
- pa mor gredadwy yw'r pryder
- pa mor debygol yw hi y gellir cadarnhau'r honiad o ffynonellau y gellir eu priodoli, a chael gafael ar wybodaeth a ddarparwyd.

Honiadau'n ymwneud â Materion Amddiffyn Plant

Os bydd aelod o staff yn mynegi pryder mewn perthynas â mater amddiffyn plant, dylai'r pennaeth (neu gadeirydd y llywodraethwyr os y pennaeth yw testun yr honiad) ymgynghori ar frys â'r swyddog dynodedig ar gyfer amddiffyn plant yn yr ysgol. Bydd y swyddog amddiffyn plant, gyda chyngor gan swyddog arweiniol y gwasanaethau dysgu ar gyfer amddiffyn plant, yn cyfeirio'r mater at yr awdurdodau statudol yn unol â gofynion trefn ddisgyblu'r ysgol. Bydd hyn yn sicrhau y gellir rhoi cychwyn ar y gweithdrefnau amddiffyn plant a sefydlwyd gan y Bwrdd Lleol Diogelu Plant.

Fodd bynnag, mewn perthynas â materion amddiffyn plant, mae gan yr aelod o'r staff y dewis o wneud atgyfeiriad uniongyrchol at Reolwr Amddiffyn Plant Dynodedig Gwasanaethau Teuluoedd a Phlant y Cyngor, naill ai cyn mynegi ei bryder i'r corff llywodraethu neu lle bo'r pennaeth neu gadeirydd y llywodraethwyr yn methu â gwneud hynny ar ôl mynegi'r pryder a'r aelod o staff yn parhau i fod yn bryderus am y sefyllfa.

Gweithdrefn ar gyfer Gwneud Honiad Chwythu'r Chwiban

Dylai aelod o'r staff fynegi ei bryder i'w reolwr llinell, y pennaeth, cadeirydd y llywodraethwyr, neu'r llywodraethwr a enwebwyd ar gyfer chwythu'r chwiban - Mr John

Roberts 01970 617733. Bydd y sawl y dylid cysylltu ag ef/hi yn dibynnu i raddau ar ddirifoldeb a sensitifrwydd y mater a phwy y tybir sy'n gysylltiedig â'r mater.

Os teimla'r aelod o'r staff na all fynegi ei bryderon yn yr ysgol, mae ganddo ddewis i fynegi ei bryder i rywun y tu allan i'r ysgol o'r rhestr sefydliadau yn yr adran 'Gweithredu Ymhellach' yn y polisi hwn; ymhlith y sefydliadau allweddol rydym yn awgrymu cysylltu â nhw mae adran Gwasanaethau Dysgu'r Cyngor, Public Concern at Work a'r undebau llafur. Fodd bynnag, lle bo'r pryder yn gysylltiedig â mater amddiffyn plant, os na fydd yr aelod o'r staff yn dymuno codi hyn drwy'r ysgol, mae'n rhaid iddo gysylltu â'r swyddog yn y Gwasanaethau Dysgu a ddynodwyd i arwain ar faterion amddiffyn plant neu, os na fydd y person hwnnw ar gael, rheolwr dynodedig amddiffyn plant gwasanaethau teuluoedd a phlant yr awdurdod lleol. Os bydd y mater yn golygu bod angen i'r heddlu neu awdurdod statudol arall fod yn rhan ohono, bydd y broses chwythu chwiban yn cael ei hatal hyd nes y bydd yr awdurdodau statudol wedi cwblhau eu hymchwiliadau a chadarnhau ei bod yn briodol parhau â'r broses chwythu chwiban.

Os bydd yn bosibl dylai'r aelod o'r staff fynegi'i bryder ar bapur er mwyn osgoi unrhyw amheuaeth. Dylai amlinellu cefndir a hanes y pryder, gan roi enwau, dyddiadau a lleoedd lle bo hynny'n bosibl, ac esbonio'r rhesymau dros ei bryderon. Os bydd yr aelod o'r staff yn teimlo na all fynegi'r mater ar ddu a gwyn gall fynegi ei bryder ar lafar er hynny a dylai ffonio neu drefnu i gyfarfod â'r person priodol. Gall hefyd ofyn i'w undeb llafur neu gymdeithas broffesiynol godi'r mater ar ei ran neu ei gynorthwyo i fynegi'r pryder.

Ymateb i Chwythu'r Chwiban

Gall y mater a godwyd:

- fod angen ei ymchwilio'n fewnol yn yr ysgol
- fod angen ei gyflwyno i'r Heddlu os yw'n gysylltiedig â gweithgaredd troseddol honedig
- fod angen ei gyflwyno i'r sawl yng Nghyngor Sir Ceredigion sy'n delio â chwynion am reolaeth ariannol neu briodoldeb ariannol mewn ysgolion
- fod angen ei gyfeirio at y swyddog yn y Gwasanaethau Dysgu a ddynodwyd i arwain ar faterion amddiffyn plant neu, os nad yw'r person hwnnw ar gael, Rheolwr Dynodedig Amddiffyn Plant Gwasanaethau Teuluoedd a Phlant y Cyngor.

Yn ystod y cyfnod hwn ni fydd pryderon/honiadau'n cael eu derbyn na'u gwrthod.

Amserlen ar gyfer Ymateb

Fel arfer, bydd y sawl a benodwyd (cadeirydd y llywodraethwyr, neu'r llywodraethwr a enwebwyd ar gyfer chwythu'r chwiban - Mr John Roberts 01970 617733) gan y corff llywodraethu i ymchwilio i honiadau chwythu'r chwiban yn darparu ymateb ysgrifenedig i chi **o fewn 5 niwrnod gwaith** (ac eithrio pan fo honiadau dienw):

- yn cydnabod bod y mynegiant o bryder wedi'i dderbyn
- yn nodi sut y bwriedir delio â'r mater
- yn rhoi amcangyfrif o faint o amser y bydd yn ei gymryd i ddarparu ymateb terfynol

- yn dweud a oes unrhyw ymholiadau wedi cael eu gwneud
- yn dweud a fydd ymholiadau pellach yn cael eu gwneud
- yn eich hysbysu am y cymorth sydd ar gael tra bod y materion yn cael eu hymchwilio, ac
- yn cynnal cyfrinachedd lle bynnag y bo hynny'n bosibl, ond yn esbonio hefyd na fydd, efallai, yn bosibl i chi barhau i fod yn ddienw.

Y Broses Ymchwilio

Bydd y sawl a benodir [*Cadeirydd neu Mr John Roberts*]:

- Yn ymchwilio i'r honiad - yn chwilio am dystiolaeth ac yn cyfweld â thystion yn ôl yr angen.
- Yn cynnal cyfrinachedd lle bynnag y bo hynny'n bosibl ond bydd yn ymwybodol nad oes unrhyw warant y gall y chwythwr chwiban barhau i fod yn ddienw.
- Os yw'n briodol, yn dod â'r mater i sylw'r sawl a benodwyd gan Gyngor Sir Ceredigion sy'n ymdrin â chwynion am reolaeth ariannol ysgolion.
- Os yw'n briodol, yn achos materion yn ymwneud ag ymddygiad troseddol, yn cyfeirio'r mater at sylw'r Heddlu.
- Os yw'n briodol, ar gyfer pryderon yn ymwneud ag amddiffyn plant, yn cyfeirio'r mater at sylw'r Swyddog a benodwyd gan y Gwasanaethau Dysgu i arwain ar Faterion Amddiffyn Plant neu Reolwr Dynodedig Amddiffyn Plant Gwasanaethau Teuluoedd a Phlant y Cyngor. Bydd y broses chwythu chwiban yn cael ei hatal hyd nes y bydd yr awdurdodau statudol wedi cwblhau eu hymchwiliadau a chadarnhau ei bod yn briodol parhau â'r broses chwythu chwiban.

Os oes angen i'r sawl a benodwyd gan y corff llywodraethu siarad â chi, mae gennych yr hawl i gael eich hebrwng gan gynrychiolydd undeb llafur neu gymdeithas broffesiynol neu gyd-aelod o'r staff nad yw'n rhan o'r maes gwaith y mae'r pryder yn gysylltiedig ag ef.

Y nod yw cwblhau'r ymchwiliad **o fewn 10-15 niwrnod gwaith** i ddyddiad yr ymateb ysgrifenedig cychwynnol. Os bydd yr ymchwiliad yn ymestyn y tu hwnt i'r amserlenni a amlinellwyd am resymau penodol bydd yr holl unigolion sy'n ymwneud â'r achos yn cael eu hysbysu ynglŷn â hyn drwy lythyr gan nodi pryd y daw'r ymchwiliad i ben.

Adroddiad yr Ymchwiliad

Wedi cwblhau'r broses ymchwilio bydd y sawl a benodwyd [*enw/statws*] yn llunio adroddiad ysgrifenedig ac yn ei gyflwyno i gadeirydd y corff llywodraethu **o fewn 5 niwrnod gwaith** fel arfer. **Ni fydd yr adroddiad yn cynnwys enw'r chwythwr chwiban oni bai eich bod wedi datgan yn unswydd eich bod yn dymuno cael eich enwi.**

Ar ôl derbyn adroddiad yr ymchwiliad, bydd cadeirydd y llywodraethwyr yn galw pwyllgor ynghyd gydag un llywodraethwr arall o leiaf ac un person annibynnol oddi allan i'r corff llywodraethu, e.e. y Gwasanaethau Dysgu neu lywodraethwr o ysgol arall, i ystyried adroddiad yr ymchwiliad a phenderfynu pa gamau sydd i'w cymryd. Fel rheol dylai hyn ddigwydd **o fewn 5 - 10 niwrnod gwaith** wedi derbyn adroddiad yr ymchwiliad.

Ar ôl i benderfyniad y pwyllgor ddod yn hysbys, bydd cadeirydd y llywodraethwyr yn eich hysbysu am y canlyniad **o fewn 5 niwrnod gwaith** fel arfer (ac eithrio mewn perthynas â honiadau dienw), gan amlinellu'r camau sydd i'w cymryd neu gan nodi na fydd unrhyw gamau pellach yn cael eu cymryd a'r rhesymau pam.

Gweithredu Ymhellach

Os nad oes unrhyw gamau i'w cymryd a/neu os ydych yn anfodlon â'r modd y deliwyd â'r mater, gallwch wneud cwyn dan drefn gwyno'r corff llywodraethu neu fynegi'ch pryderon i sefydliadau eraill yn y rhestr isod:

- Cyngor Sir Ceredigion
- awdurdod esgobaethol (ar gyfer ysgolion Eglwys)
- corff proffesiynol neu sefydliad rheoleiddio perthnasol megis Cyngor Addysgu Cyffredinol Cymru (CyngACC) neu Swyddfa Archwilio Cymru
- Comisiynydd Plant Cymru
- Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru
- Arolygiaeth Gofal a Gwasanaethau Cymdeithasol Cymru
- cyfreithiwr
- yr Heddlu - ar gyfer pryderon yn ymwneud ag ymddygiad troseddol
- undeb llafur neu gymdeithas broffesiynol
- Public Concern at Work (elusen annibynnol sy'n rhoi cyngor yn rhad ac am ddim i bobl sydd eisiau mynegi pryderon am dwyll a chamymddygiad difrifol arall. Ffôn 0207 404 6609 neu www.pcaaw.co.uk).

Cadeirydd y Llywodraethwyr Phil Thomas

Rhif Ffôn Cyswllt 07779687154